

Войтко С. В., к.е.н., доцент, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»,
Занора В. О., асистент, Черкаський державний технологічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ВИРОБНИЧО-КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Войтко С. В., Занора В. О. Класифікація ризиків виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства. Здійснення виробничо-комерційної діяльності промислових підприємств пов'язане з багаточисельними ризиками. Обґрунтовано необхідність використання класифікації ризиків на етапі їх ідентифікації. Запропоновано класифікацію ризиків виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства, що є передумовою використання відповідних методів управління ними. Класифікація дозволяє класифікувати ризики як всього підприємства, так і окремого підрозділу, проекту.

Войтко С. В., Занора В. А. Классификация рисков производственно-коммерческой деятельности промышленного предприятия. Осуществление производственно-коммерческой деятельности промышленных предприятий связано с многочисленными рисками. Обоснована необходимость использования классификации рисков на этапе их идентификации. Предложено классификацию рисков производственно-коммерческой деятельности промышленного предприятия, что является предпосылкой использования соответствующих методов управления ими. Классификация позволяет классифицировать риски как всего предприятия так и отдельного подразделения, проекта.

Voytko S. V., Zanora V. O. The typology of risks in production and commercial activity of an industrial enterprise. Manufacturing and trading activity of an industrial enterprise is subject to numerous risks. The necessity to classify the risks at the stage of their identification is substantiated in the article. The author introduces a typology of risks in production and commercial activity of an industrial enterprise, which proves to be the ground for the choice of corresponding risk management techniques. The typology allows to classify the risks for the entire enterprise as well as for its subunit or even a specific project.

Постановка проблеми. Виробничо-комерційна діяльність підприємств та організацій пов'язана з багаточисельними ризиками, які впливають на результати цієї діяльності [1]. Тому здійснення виробничо-комерційної діяльності в умовах нестабільного внутрішнього та зовнішнього середовищ підвищує рівень відповідальності вищого керівництва підприємств при прийнятті управлінських рішень через високий рівень ймовірності недоотримання запланованого прибутку, що змушує більше уваги приділяти ефективному управлінню ризиками. Ефективність організації системи управління ризиками значною мірою визначається класифікацією ризиків, під якою розуміється їх розподіл на конкретні групи за певними ознаками. Необхідність класифікації ризиків є важливою та складною проблемою, яка потребує розгляду та вирішення, враховуючи також несприятливі, в більшості випадків, умови діяльності промислових підприємств в Україні у зв'язку зі впливом глобальної економічної кризи. Значна кількість та різний характер ризикованих ситуацій, які виникають підчас здійснення виробничо-комерційної діяльності промисловими підприємствами, призводить до необхідності описати кожне джерело невизначеності своїм видом ризику.

Аналіз економічної літератури, яка присвячена проблемі ризику, показав, що серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення ризику [2, 3, 4]. В наукових роботах іноземних вчених ризик пропонують трактувати як фактор часу [5]. У класичній теорії, сформульованій Дж. Міллем, Н. І. Сеніором, ризик визначається як збиток, завданий здійсненням обраного рішення [6]. Окремі українські науковці, а саме П. І. Верченко [7], пропонують визначення економічного ризику, ґрунтуючись на принципах системного аналізу. В управлінні проектами ризик – це невизначена подія чи умова, яка у випадку виникнення позитивно або негативно впливає щонайменше на одну з цілей проекту. Автори вважають, що під ризиком слід розуміти подію, у результаті настання якої існує реальна можливість отримання результатів різного характеру, таких, що можуть позитивно та негативно впливати на діяльність підприємства. Для будь-якого підприємства оцінка і вивчення ризиків необхідні, щоб визначити настання подій з негативними наслідками, а також небезпеку виникнення непередбачених втрат, збитків, недоотримання доходів, прибутку порівняно із запланованим варіантом [8]. Однак класифікувати ризики важко через їхні взаємозв'язки, одночасну дію [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вивчення ризиків присвячені наукові праці таких вчених як Н. І. Машина, В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, С. М. Ілляшенко, М. Г. Лапуста, В. М. Гранатуров, І. Т. Балабанов.

На сьогодні практично в кожній книзі, яка присвячена ризикам, наводиться певна їх класифікація. У науковій економічній літературі існує низка методичних підходів до класифікації ризиків [3, 4, 6, 8–17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості випадків ознаки (або критерії), які використовуються в класифікації, не дозволяють охопити всю множину ризикованих подій. Автори наводять лише основні види ризиків. Тобто в економічній літературі ще не сформувалося чітке розуміння цього питання та відсутня повноцінна класифікація ризиків промислового підприємства. Особлива увага приділяється вивченню лише таких властивостей ризиків, як: загальність, системність, динамічна ймовірність [17]. Та усі ризики тісно пов'язані з середовищем функціонування організації, тому їх відповідно поділяють на ризики зовнішнього та внутрішнього середовищ. За сферою виникнення найбільш комплексну класифікацію ризиків запропонував Н. Ю. Подольчак [18].

Метою статті є розробка класифікації ризиків виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні підприємства здійснюють виробничо-комерційну діяльність в умовах підвищеного ризику та невизначеності. Поняття «невизначеність» і «ризик» у популярній літературі та побуті часто використовуються як синоніми. Проте сучасна наукова теорія прийняття рішень і ризикологія їх розрізняють. Зокрема, у фінансовому менеджменті невизначеною називають ситуацію, результатом якої може бути один, наперед невідомо який, з певної множини можливих. Навпаки, ризиковою є така ситуація, коли ОПР (особа, яка приймає рішення) додатково володіє інформацією про ймовірності можливих результатів.

Ризик завжди супроводжує будь-яку діяльність. Ризики виникають при складанні та виконанні планів виробництва, оцінці кон'юнктури ринку, при порушенні термінів поставки сировини і реалізації продукції тощо. Сутність ризику полягає у тому, що кожному підприємству постійно загрожує недоотримання прибутку та платоспроможності при здійсненні господарсько-фінансової діяльності під впливом змін внутрішнього та зовнішнього середовищ [19]. Промислові підприємства повинні планувати заходи щодо послаблення негативного впливу ризиків на виробничо-комерційну діяльність.

Управління ризиками останніми роками стає все більш необхідним у будь-якому бізнес-середовищі унаслідок зростаючої конкуренції, посилення чинників невизначеності та прискорення усіх бізнес-процесів, які вимагають швидкого реагування. Управління

ризиками включає в себе процеси, які відносяться до планування управління ризиками, їх ідентифікації та аналізу, реагуванню на ризики, моніторингу і управління ризиками підприємства. Метою управління ризиками є збільшення ймовірності виникнення і впливу сприятливих подій та зниження ймовірності та впливу несприятливих для діяльності підприємства подій. Ефективний процес виявлення і управління ризиками допомагає досягнути компромісів між згаданими небезпеками та сприятливими можливостями.

Недостатня увага до процедури аналізу ризиків призводить до плутанини між свідомо ризикованими та авантюристськими рішеннями. Слід мати на увазі, що важливі не просто рішучість як така і готовність йти на ризик, а вміння визначати, коли можна здійснювати ризиковані дії, а коли не слід. Для більш ефективного управління ризиками промислового підприємства доцільно здійснювати класифікацію ризиків на етапі їх ідентифікації. Саме ідентифікація ризиків передбачає визначення ризиків, які здатні впливати на виробничо-комерційну діяльність підприємства, документальне оформлення їхніх характеристик для формування інформаційної бази ризиків.

Класифікація у загальному вигляді – це система, за якою що-небудь класифіковано. Класифікація ризиків – це система, що побудована на основі певних ознак та критеріїв, які дозволяють об'єднати ризики у більш загальні поняття, визначити їх місце у виробничо-комерційній діяльності підприємства та класифікувати. Вона є передумовою використання згодом відповідних методів управління ризиками.

Існують певні принципи класифікації ризиків [20]:

1. Класифікація ризиків має відповідати конкретним цілям. Ознаки, за якими реалізується розбиття ризиків на групи (категорії), повинні задовольняти критеріям, які пов'язані з цілями класифікації.

2. Класифікація повинна проводитись з позицій системного підходу. При визначенні ризиків їх необхідно розглядати як множину взаєпов'язаних елементів.

3. Підчас виконання однієї і тієї ж роботи проекту можуть виникати різні ризики. Чим точніше визначається вид ризику за використовуваною класифікацією в даному випадку, тим легше його якісно або ж кількісно оцінити.

4. Жодна запропонована класифікація ризиків не є жорсткою. Класифікація може бути своя для кожного окремого підприємства, проекту, програми, портфеля проектів. Визначений перелік ризиків може доповнюватись та змінюватись, один і той же ризик може відповідати різним групам у загальній класифікації.

Враховуючи високодинамічні умови, в яких проводять свою діяльність промислові підприємства, автори вважають, що на сьогодні необхідно з певною періодичністю переглядати класифікацію ризиків, уточнювати, змінювати та адаптувати її, враховуючи зміни, які відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищах.

Класифікація ризиків може ґрунтуватись на різноманітних характеристиках, наприклад [21]:

- причини (рід небезпеки), які викликають несприятливі події;
- характер діяльності, з яким пов'язані відповідні ризики;
- об'єкти, на які направлені ризики.

Класифікацію ризиків можна також розробити за допомогою складання ієрархічної структури ризиків, а можна вирішити цю задачу, склавши перелік різних аспектів виробничо-комерційної діяльності підприємства.

Провівши аналіз класифікацій ризиків, які мають місце при здійсненні виробничо-комерційної діяльності промисловими підприємствами, автори пропонують таку базову класифікацію з відносно повним, на їх погляд, переліком ознак, які дозволяють віднести ризик до того або іншого виду (табл. 1).

Керівництво підприємства має приймати до уваги ризики настільки, наскільки вони співвідносяться із загрозами їхньої діяльності чи зі сприятливими можливостями, які підвищують ймовірність успішного результату діяльності. Ризики, які представляють собою загрозу для діяльності промислового підприємства, можуть прийматися лише у

тому випадку, якщо витрати, які несе організація у результаті виникнення цього ризику, є меншими за рівень доходу, який вона отримає під час здійснення своєї діяльності, прийнявши його. Ризики, що представляють собою сприятливі можливості, можуть прийматися для досягнення найкращого результату виробничо-комерційної діяльності підприємства.

Таблиця 1

Класифікація ризиків промислового підприємства

№	Ознаки класифікації	Вид ризику
1	За відношенням до підприємства	внутрішній (мікрорівень); внутрішній (макрорівень); зовнішній (мікрорівень); зовнішній (макрорівень)
2	За джерелом виникнення	організаційний; управлінський; проектний; технічний; технологічний; виробничий; виробничо-технологічний; операційний; транспортний; ресурсний; кадровий; інвестиційний; ринковий; фінансові; маркетинговий; науковий; розрахунковий; стратегічний; інформаційний; юридичний; політичний; особистісний; інноваційний; комерційний
3	За видом оточення	політичний; економічний; зовнішньоекономічний; природний; соціально-економічний; соціальний; демографічний; регіональний; законодавчий; науково-технічний; фінансовий; культурний; правовий; екологічний; географічний; індустріальний
4	За величиною втрат	мінімальні; низькі; середні; великі; максимальні
5	За видами втрат	майновий; фінансовий; часовий; кадровий
6	За тривалістю дії	короткостроковий; середньостроковий; довгостроковий; постійний
7	За характером впливу	простий; складний
8	За ймовірністю виникнення	неможливий; малоймовірний; ймовірний; досить ймовірний; можливий
9	За періодичністю дії	разовий; циклічний; систематичний; специфічний; поточний
10	За природою виникнення	суб'єктивний; об'єктивний
11	За масштабом	локальний; галузевий; регіональний; національний; крайній; міжнародний; глобальний
12	За видом процесів	планування; прийняття рішень; проектування; виробництво; реалізація
13	За ступенем прийнятності	мінімальний; прийнятний; підвищений; максимальний; неприйнятний
14	За можливістю диверсифікації	систематичний; специфічний
15	За наслідками для підприємства	мінімальний; незначний; значний; критичний; катастрофічний
16	За можливістю передбачення	непередбачений; передбачений
17	За характером впливу на результати діяльності підприємства	чистий; спекулятивний

Висновки. В економічній літературі існує різноманіття підходів до класифікації ризиків. Класифікація ж ризиків дозволяє на етапі їх аналізу ідентифікувати різноманітні загрозливі події, допомагаючи визначитись з відповідними методами управління ними, що підвищує ефективність управління ризиками.

Запропонована класифікація ризиків за ознаками (наукова новизна) може бути використана на промисловому підприємстві для класифікації ризиків всього підприємства, або окремого підрозділу чи проекту. Класифікація ризиків може проводитись за всіма ознаками (за відношенням до підприємства, за джерелом виникнення, за видом оточення, за величиною втрат, за видами втрат, за тривалістю дії, за характером впливу, за ймовірністю виникнення, за періодичністю дії, за природою виникнення, за масштабом, за видом процесів, за ступенем прийнятності, за можливістю диверсифікації, за наслідками для підприємства, за можливістю передбачення, за характером впливу на результати діяльності підприємства), або за однією чи декількома. Класифікація є передумовою використання відповідних методів управління ризиками виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства. Визначення ризику за запропонованою класифікацією дозволяє більш точно якісно або кількісно його оцінити.

У подальшій роботі в цьому напрямі планується навести визначення та опис кожного виду ризику.

Список використаних джерел

1. Коробова О. В. Управление рисками предприятий и организаций: методические указания / О. В. Коробова. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 24 с.
2. Цветкова Е. В., Арлюкова И. О. Риски в экономической деятельности: уч. пособ. / Е. Цветкова, И. Арлюкова. – СПб.: 2002. – 64 с.
3. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / Балабанов И. Т. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
4. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учеб. пособ. / В. М. Гранатуров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и Сервис, 2002. – 160 с.
5. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – [3-є вид., доп. і перероб.]. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2007. – 384 с.
6. Ермаков Н. Б. Риск-менеджмент организации / Ермаков Н. Б. – М.: «Альфа-Пресс», 2005. – 240 с.
7. Верченко П. І. Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи): [монографія] / П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2006. – 272 с.
8. Данченко О. Б. Огляд методів аналізу ризиків в проектах / О. Б. Данченко, В. О. Занора // 36. наук. праць «Управління проектами та розвиток виробництва». – 2007. – №1 (21). – С. 57–64.
9. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посіб. / Н. І. Машина. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
10. Бровкова Е. Г. Финансово-кредитная система государства / Е. Г. Бровкова, И. П. Продиус. – К.: Сирин, 1997. – 224 с.
11. Василик О. Д. Теорія фінансів: підруч. / Василик О. Д. – К.: НЮС, 2000. – 416 с.
12. Вітлінський В. В. Економічний ризик: ігрові моделі / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко та ін. – К.: КНЕУ, 2002. – 446 с.
13. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М.: Дело и сервис, 1999. – 112 с.
14. Грушко В. І., Пилипченко О. І. Фінансові ризики / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 188 с.

15. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: навч. посіб. / Ілляшенко С. М. – К.: ЦНЛ, 2004. – 220 с.
16. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста. – М.: ИНФРА, 1998. – 224 с.
17. Писаревський І. М., Стешенко О. Д. Управління ризиками: навч. посіб. / І. М. Писаревський, О. Д. Стешенко. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 124 с.
18. Подольчак Н. Ю. Класифікація ризиків та методи їх зниження / Н. Ю. Подольчак // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво НУ «ЛП», 2002. – № 457. – С. 23–32.
19. Пасічник В. Г., Акіліна О. В. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / В. Г. Пасічник, О. В. Акуліна. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.
20. Рогов М. А. Риск-менеджмент / Рогов М. А. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 120 с.
21. Хохлов Н. В. Управление риском: учеб. пособие для вузов / Н. В. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с.

Ключові слова: управління ризиками, ризики, класифікація, підприємство, виробничо-комерційна діяльність.

Ключевые слова: управление рисками, риски, классификация, предприятие, производственно-коммерческая деятельность.

Key words: risk management, risks, typology classification, enterprise, production and commercial activity.